

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 330.34

Освіта для всіх в інтересах сталого розвитку: оцінка прогресу та державна фінансова підтримка в країнах, що розвиваються

Кожухова Т.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки
Криворізького економічного інституту
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

У статті розглянуто показники Індексу розвитку освіти для всіх в країнах, що розвиваються. Здійснено оцінку прогресу в сфері освіти для всіх в групах країн за рівнем доходу. Проаналізовано державне фінансування сектору освіти в країнах, що розвиваються. Досліджено виконання цільових показників щодо виділення бюджетних коштів до сектору освіти, встановлених на міжнародному рівні.

Ключові слова: сталий розвиток, освіта для всіх, Індекс розвитку освіти для всіх, державне фінансування, державні видатки.

Кожухова Т.В. ОБРАЗОВАНИЕ ДЛЯ ВСЕХ В ИНТЕРЕСАХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ: ОЦЕНКА ПРОГРЕССА И ГОСУДАРСТВЕННАЯ ФИНАНСОВАЯ ПОДДЕРЖКА В РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАНАХ

В статье рассмотрены показатели Индекса развития образования для всех в развивающихся странах. Осуществлена оценка прогресса в области образования для всех в группах стран по уровню дохода. Проанализировано государственное финансирование сектора образования в развивающихся странах. Исследовано выполнение целевых показателей по выделению бюджетных средств в сектор образования, установленных на международном уровне.

Ключевые слова: устойчивое развитие, образование для всех, Индекс развития образования для всех, государственное финансирование, государственные расходы.

Kozhukhova T.V. EDUCATION FOR ALL TO BENEFIT THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT: ASSESSMENT OF PROGRESS AND STATE FINANCIAL SUPPORT TO DEVELOPING COUNTRIES

The article examines the performance of the Education for All Development Index in developing countries. The estimation of progress in education for all groups of countries by income has been done. The public funding of the education sector in developing countries has been analyzed. The performance of targets on budget allocations to the education sector set internationally has been studied.

Keywords: sustainable development, education for all, Education for All Development Index, public funding, public spending.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Важливу роль у досягненні сталого розвитку, що передбачає взаємодію економічного зростання, соціального розвитку та захисту навколишнього середовища, відіграє освіта, яка сприяє розширенню можливостей кожної людини і перетворенню суспільства. Як зазначено у Ріо-де-Жанейрській декларації з навколишнього середовища та розвитку ООН (1992 р.), «освіта є незамінним фактором для зміни підходів людей, з тим щоб вони мали можливість оцінювати і вирішувати поставлені перед ними проблеми в сфері сталого розвитку» [1].

У розвинених країнах освіта виконує різноманітні освітні, соціальні та економічні функції, забезпечуючи постійний розвиток людського капіталу нації; задоволення освітніх потреб населення; гнучке і швидке підстроювання працівників під мінливі вимоги ринку праці та технологічного середовища; створення кадрового потенціалу інноваційного розвитку економіки і соціальної сфери; масовий додатковий приплив коштів у систему освіти за рахунок різкого збільшення масштабів освітньої діяльності [2, с. 8]. Країни, що розвиваються, не забезпечують населення своїх країн знаннями й

необхідними компетенціями в достатній мірі, у тому числі через недостатню державну фінансову підтримку.

Міжнародне співтовариство приділяє значну увагу сфері освіти для всіх в країнах, що розвиваються, як одній з пріоритетних сфер сталого розвитку. Викорінення неграмотності, забезпечення права на безкоштовне обов'язкове навчання на початковому рівні, підвищення загального рівня освіти протягом усього життя та прогресивне збільшення необхідних бюджетних ресурсів для фінансування цих заходів стало однією з цілей, визначених ще у Декларації соціального прогресу і розвитку ООН (1969 р.) [3]. Значному досягненню цілей у сфері освіти в країнах, що розвиваються, сприяла Джомт'єнська Всесвітня декларація з освіти для всіх (1990 р.), яка визначила такі ключові аспекти і принципи, як загальний доступ до навчання, рівноправність, приділення особливої уваги навчальним результатам, розширення засобів і масштабів базової освіти, збагачення середовища навчання і зміцнення партнерських зв'язків [4]. У 2000 р. Всесвітній форум з освіти (Дакар, Сенегал) визначив освіту «ключем до сталого розвитку, миру і стабільності всередині країн і у відносинах між ними» та встановив необхідність вирішення нових цілей та завдань до 2015 р. (виховання та освіта дітей молодшого віку, загальна початкова освіта, навички молоді та дорослих, грамотність дорослих, гендерна рівність, якість освіти) [5]. На необхідності забезпечення до 2015 р. можливості отримання у повному обсязі початкової шкільної освіти та рівного доступу до всіх рівнів освіти було наголошено також у 2000 р. в «Декларації тисячоліття ООН» [6].

Новий порядок денний у сфері розвитку, визначений у підсумковому документі саміту ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 р.» [7] зумовлює необхідність здійснення оцінки досягнутого прогресу в сфері освіти для всіх і достатності державних фінансових ресурсів, спрямованих до сектору надання освітніх послуг в країнах, що розвиваються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемним питанням забезпечення освітою в інтересах досягнення сталого розвитку присвячено праці багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених. Роль освіти у сталому розвитку досліджували такі зарубіжні вчені, як Е. Зенелай [8], С. Стерлінг [9],

Е. Ханнум і К. Бучмен [10]. Освіту як пріоритетний напрям сталого розвитку розглядала М.М. Бабаджанова [11]. Освіту в інтересах сталого розвитку як провідний механізм та умови забезпечення успішності соціально-економічних змін вивчали А.І. Жук, Н.Н. Кошель і С.Б. Савелова [12]. Роль освіти у поліпшенні якості життя населення України визначили А.В. Шевчук і Н.В. Пука [13]. У зв'язку з новим етапом на шляху перетворення світу, визначеним у порядку денному в сфері сталого розвитку на період після 2015 р., важливим є оцінка прогресу в сфері освіти для всіх і аналіз її державної фінансової підтримки в країнах, що розвиваються.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є оцінка прогресу в сфері освіти для всіх і аналіз її державної фінансової підтримки в країнах, що розвиваються.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для оцінки прогресу в сфері освіти для всіх необхідно проаналізувати виконання цілей, визначених у Дакарських рамках дій [5], за допомогою Індексу розвитку освіти для всіх (далі – ІРО). ІРО є зведеним показником, що використовується ЮНЕСКО у щорічних Всесвітніх доповідях з освіти для всіх (далі – ОДВ) з метою оцінки загального прогресу на шляху до досягнення поставлених цілей. Значення ІРО для заданої країни являє собою середнє арифметичне чотирьох компонентів: 1) загальна початкова освіта, прогрес щодо якої вимірюється за допомогою скорегованого нетто-коефіцієнту охоплення початкової освіти у середній освіті; 2) грамотність серед дорослих (за допомогою коефіцієнту грамотності осіб у віці 15 років і старше); 3) гендерний паритет і рівність (за допомогою гендерно-орієнтованого індексу ОДВ, який дає середнє значення індексів гендерного паритету і бруто-коефіцієнтів охоплення початковою і середньою освітою, а також коефіцієнта грамотності дорослих); 4) якість освіти (за допомогою розрахунку частки учнів, які довчилися до 5 класу) [14].

Значення ІРО можуть варіюватися від 0 до 1 (при цьому 1 означає повне досягнення ОДВ у рамках зазначених чотирьох цілей). Залежно від значень рівень ІРО може бути високим (країни досягли або майже досягли цілей ОДВ (0,95–1,00); середнім (країни на півдорозі до досягнення цілей (0,80–0,94); низьким (країни є далекими від повного досягнення цілей ОДВ (<0,80)) [14].

За результатами аналізу значень IPO 113 країн світу у 2012 р. (ЮНЕСКО, 2015 р.), необхідно зробити такі висновки: серед 77 країн, що розвиваються, 22 країни (або 28,6%) з доходом нижче середнього та вище середнього знаходилися у категорії країн з високими показниками досягнення цілей ОДВ (табл.1).

37 країн (5 з яких належать до найменш розвинутих країн (далі – НРК), 14 – до країн з доходом нижче середнього, 18 – до країн з доходом вище середнього), або 48% знаходилися у категорії країн з середнім рівнем IPO. Низький рівень показника мали 18 країн (23,4%), у т.ч. 15 НРК і 3 країни з доходом нижче середнього.

У 2012 р. серед країн з доходом вище середнього 47% мали високий рівень IPO, 53% країн – середній рівень показника. Рівень IPO країн з доходом нижче середнього варіювався від високого до низького: 26% країн досягли або майже досягли цілей ОДВ, 61% знаходилося на півдорозі до досягнення цілей, 13% є далекими від повного досягнення цілей. Найгірші значення за показни-

ком мали НРК: 75% країн низький, а 25% – середній рівень IPO (рис. 1).

Попри те, що більшості країн з числа найбільш відстаючих від досягнення цілей ОДВ вдалося добитися значного прогресу (у Гані, Гватемалі, Лаоській Народно-Демократичній Республіці, Мавританії, Непалі й Сенегалі IPO виріс більш ніж на 20%, в Буркіна-Фасо та Нігері – більш ніж на 30%) для багатьох країн ОДВ залишається «незавершеним політичним порядком денним» [14]. Як зазначають члени групи з підготовки Всесвітньої доповіді з моніторингу ОДВ, «без проведення більш інклюзивної, справедливої та комплексної політики в сфері освіти, у якій однакова увага приділялась би усім пріоритетам ОДВ, повне виконання поставлених в рамках порядку денного ОДВ завдань залишиться в найближчі роки недосяжною метою» [14].

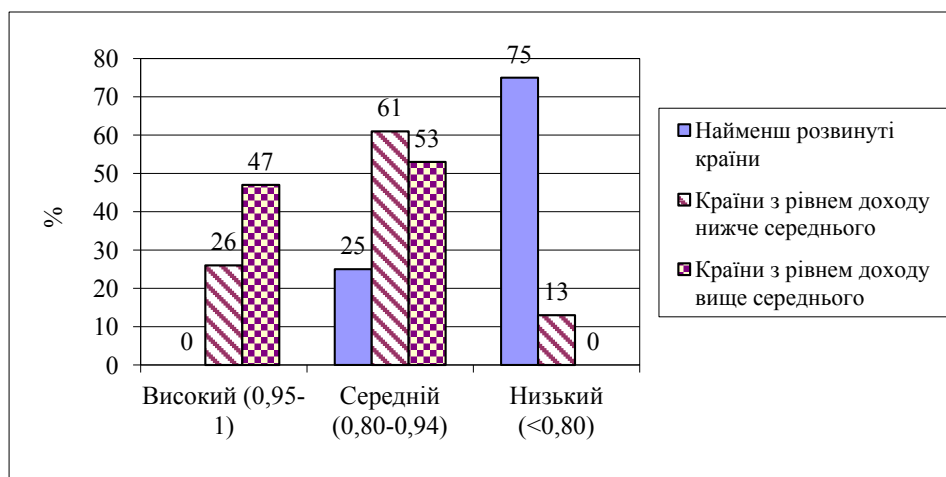
Варто зазначити, що ще у Джомт'єнській декларації було визначено, що «прогрес у забезпеченні потреб у базову освіту для всіх у кінцевому рахунку залежить від діяльності, що здійснюється кожною країною окремо»

Таблиця 1

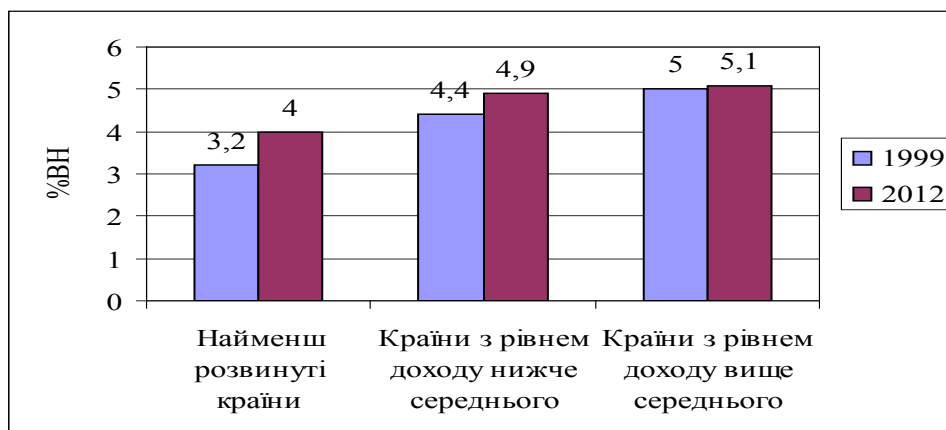
Індекс розвитку освіти для всіх за групами країн, 2012 р.

Рівень показника	Найменш розвинені країни	Країни з доходом нижче середнього	Країни з доходом вище середнього
Високий (0,95–1,00)	–	6 країн: Україна, Киргизстан, Таджикистан, Узбекистан, Монголія, Самоа	16 країн: Казахстан, Литва, Куба, Білорусь, Йорданія, Сербія, Бразилія, Саудівська Аравія, Чилі, Азербайджан, Мексика, Молдова, Венесуела, Маврикій, Румунія, Еквадор
Середній (0,80–0,94)	5 країн: Сан-Томе і Принсіпі, Тимор-Лешті,	14 країн: Шрі-Ланка, Індонезія, Сирія, Болівія, Кабо-Верде, Сальвадор, Єгипет, Парагвай, Гондурас, Марокко, Гайана, Гватемала, Гана, Камерун	18 країн: Коста-Ріка, Мальта, Сейшельські острови, Чорногорія, Барбадос, Ліван, Туреччина, Оман, Панама, Іран, Фіджі, Беліз, Туніс, Перу, Сент-Люсія, Колумбія, Домінікана, Алжир
Низький (<0,80)	15 країн: Лесото Руанда, Гамбія, Непал, Судан, Сенегал, Ангола, Мозамбік, Бенін, Еритрея, Буркіна-Фасо, Малі, Центральнo-Африканська республіка, Нігер, Чад	3 країни: Бангладеш, Нігерія, Пакистан	–

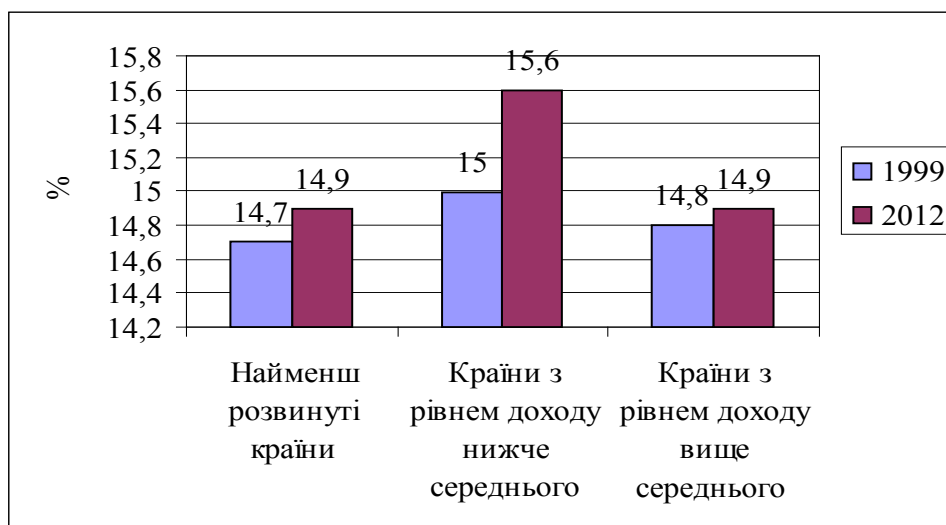
Джерело: побудовано автором на основі [14]

Рис. 1. Індекс розвитку освіти для всіх у 2012 р. за групами країн
 Джерело: побудовано автором на основі [14]

Рис. 2. Державні витрати на освіту в якості процентної частки ВВП за групами країн
 Джерело: побудовано автором на основі [14]

Рис. 3. Витрати на освіту, виражені у вигляді частки державного фінансування, за групами країн
 Джерело: побудовано автором на основі [14]

[4]. Тому стратегії, визначені у Дакарських рамках дій, включають забезпечення на національному рівні твердої політичної прихильності до надання освіти для всіх, розроблення національних планів дій і значне збільшення інвестицій в базову освіту [5]. Важливими заходами щодо досягнення поставлених цілей Дакарськими рамками дій є спрямування достатніх асигнувань на всі компоненти базової освіти (за рахунок збільшення частки національного доходу і бюджету, що виділяється на освіту і, в межах цих асигнувань, на базову освіту за рахунок скорочення коштів, що виділяються на менш пріоритетні завдання розвитку), більш ефективне та цілеспрямоване використання коштів [5].

Для визначення рівня достатності фінансових ресурсів, спрямованих урядами країн, що розвиваються, до сектору освіти, важливим є аналіз виконання цільових показників, рекомендованих у 2006 р. Групою високого рівня з освіти для всіх [15] і обов'язкових з 2014 р. за Маскатською угодою (4–6% ВВП або не менш, ніж 15–20% від загального обсягу державних витрат) [16].

Як свідчать дані рисунку 2, попри те, що найнижчі показники державного фінансування мають НРК, найбільше зростання державних витрат на освіту в якості процентної частки ВВП протягом 1999–2012 рр. відбулося саме в цих країнах.

У країнах з рівнем доходу вище середнього на потреби освіти у 2012 р. урядами спрямовано найбільші обсяги фінансових ресурсів, що становлять 5,1% ВВП. У країнах з рівнем доходу нижче середнього цей показник становив 4,9% ВВП.

Розглядаючи виконання країнами рекомендацій Групи високого рівня з ОДВ щодо необхідності спрямування фінансових ресурсів на освіту в рамках державних бюджетів від 15% до 20%, необхідно зробити висновки, що тільки витрати країн з рівнем доходу нижче середнього відповідають встановленим показникам (рис. 3).

Варто відмітити також, що у цій групі країн протягом 1999–2012 рр. відбулося найбільше зростання державних витрат на освіту (на 0,6%). Країни як з рівнем доходу вище середнього, так і НРК у 2012 р. мають однакові показники здійснення державних витрат на освіту – 14,9%.

Отже, аналізуючи виконання рекомендацій Групи високого рівня з ОДВ у 2012 р. щодо необхідності спрямування національ-

ними урядами країн фінансових ресурсів на освіту, варто відзначити, що державні витрати на освіту в якості процентної частки ВВП в цілому відповідають цільовому показнику (4–6% ВВП). Найвищі обсяги фінансових ресурсів (5,1% ВВП) спрямовано на потреби освіти урядами в країнах з рівнем доходу вище середнього. Найменший показник мають НРК (4% ВВП).

Частка витрат на освіту в загальному обсязі державного фінансування протягом 1999–2012 рр. мала незначне зростання. У 2012 р. тільки витрати країн з рівнем доходу нижче середнього (15,6%) відповідали встановленим показникам. Частка витрат як НРК, так і країн з рівнем доходу вище середнього становила 14,9%, що є нижчим за цільовий показник, встановлений у діапазоні від 15% до 20% (табл. 2).

За результатами аналізу наявних даних щодо державного фінансування освіти у 2012–2014 рр. у НРК визначено, що більше ніж 4% ВВП заплановано витратити в Малі (4,09%), Руанді (4,2%), Того (4,35%), Бурунді (4,37%), Коморських островах (4,55%), Беніні (4,58%), Мозамбіку (5,51%), Зімбабве (7,41%) (табл. 3).

Найменші заплановані показники – у Південному Судані (1,36%), Гвінеї-Бісау (1,61%). Якщо розглядати заплановані витрати на освіту за часткою у загальному обсязі державних витрат, то необхідно відмітити, що найвищі показники у Бурунді (38,19%), Беніні (22,6%), Мадагаскару (21,03%), Коморських островів (18,45%), Танзанії (17,97%), Малі (17,51%). Найнижчі показники мають Південний Судан (6,87%), Центральноафриканська Республіка (7,84%), Гвінея-Бісау (8,15%), Гаїті (8,76%).

Перевищення фактичних витрат над запланованими спостерігалось у таких країнах, як Мозамбік (на 1,11%), Того (0,92%), Уганда (0,43%), Ліберія (0,04%), Коморські острови (0,02%). Заниження фактичних витрат порівняно із запланованими відбулося у Руанді (на 2,2%), Південному Судані (1,58%).

Середнє значення частки державних витрат на освіту в країнах з рівнем доходу нижче середнього протягом 2012–2014 рр. становило 14,5% (табл. 4).

При цьому слід відзначити, що частка запланованих державних витрат Гондурасу і Вануату перевищила верхню межу рекомендованого показника 15–20% на 6,97% і 2,59% відповідно. Найбільшу частку в

Таблиця 2

**Показники IPO та фінансування освіти національними урядами у 2012 р.
в країнах, що розвиваються**

Країни	Частка країн за Індексом розвитку освіти, %			Державне фінансування освіти			
	Низький (<0,80)	Середній (0,80–0,94)	Високий (0,95–1)	% ВВП		% державних витрат	
				Цільовий показник	Фактичне значення	Цільовий показник	Фактичне значення
НРК	75	25	–	4–6	4	15–20	14,9
Країни з рівнем доходу нижче середнього	13	61	25	4–6	4,9	15–20	15,6
Країни з рівнем доходу вище середнього	–	53	47	4–6	5,1	15–20	14,9

Джерело: побудовано автором на основі [14]

Таблиця 3

Державне фінансування освіти у НРК у 2012–2014 рр. (середнє значення)

Країна	% ВВП		% державних витрат	
	Заплановані витрати	Фактичні витрати	Заплановані витрати	Фактичні витрати
Афганістан	3,08		10,05	
Бенін	4,58		22,6	
Буркіна-Фасо	3,81		14,16	
Бурунді	4,37		38,19	
Центральноафриканська Республіка	2,17		7,84	
Коморські острови	4,55	4,64	18,45	18,47
Гвінея-Бісау	1,61		8,15	
Гаїті	3,05		8,76	
Ліберія	3,85	3,8	14,81	14,85
Мадагаскар	2,86		21,03	
Малаві	3,54		14,39	
Малі	4,09		17,51	
Мозамбік	5,51	4,73	14,39	15,5
Непал	3,22		14,19	
Руанда	4,2	3,83	15,04	12,84
Сьєрра-Леоне	2,59		15,24	
Південний Судан	1,36	1,16	6,87	5,29
Танзанія	3,77		17,97	
Того	4,35	4,05	13,73	14,65
Уганда	2,45	2,35	12,25	12,68
Зімбабве	7,41			
Всього	3,64		14,6	

Джерело: побудовано автором на основі [17]

Таблиця 4

Державне фінансування освіти в країнах з доходом нижче середнього

Країна	% ВВП		% державних витрат	
	Заплановані витрати	Фактичні витрати	Заплановані витрати	Фактичні витрати
Вірменія	2,4		9,94	
Бутан	4,41		13,84	
Гана	4,41		16,23	
Гайана	4,48	4,63	13,42	16,07
Гондурас	5,61	5,78	26,97	24,55
Кенія	5,29		15,75	
Кірибаті	11,05	10,71	10,84	11,7
Косово	4,4		15,08	
Лесото	8,78		13,99	
Нікарагуа	3,72		21	
Нігерія	0,91		6,54	
Папуа Нова Гвінея	4,96	5,3	13,79	14,55
Самоа	4,67		12,63	
Сан Томе і Принсіпі	4,37		8,79	
Сенегал	5,92		20,05	
Соломонові острови	8,06		14,66	
Шрі-Ланка	1,55	1,54	7,48	7,5
Свазіленд	5,14		19,27	
Тимор-Лешті	2,28		6,8	
Вануату	5,36		22,59	24,56
Всього	4,9		14,5	

Джерело: побудовано автором на основі [17]

Таблиця 5

Державне фінансування освіти в країнах з доходом вище середнього

Країна	% ВВП		% державних витрат	
	Заплановані витрати	Фактичні витрати	Заплановані витрати	Фактичні витрати
Албанія	2,9		9,21	
Беліз	6,04	6,04	21,61	21,87
Кабо-Верде	5,83		15,34	
Колумбія	3,52	3,53	13,58	14,32
Сальвадор	3,49		15,08	
Ямайка	5,03	5,31	12,76	14,04
Монголія	5,24		14,65	
Перу	3,07	3,16	15,57	14,8
Південна Африка	4,6	4,57	18,35	14,34
Тонга	3,34	3,31	11,54	12,12
Всього	4,3		14,8	

Джерело: побудовано автором на основі [17]

бюджеті країн мали також Сенегал (20,05%), Свaziленд (19,27%), Гана (16,23%), Кенія (15,75%), Косово (15,08%). Найнижчі витрати на освіту – у Нігерії (6,54%), Тимор-Лешті (6,8%), Шрі-Ланки (7,48%), Сан Томе і Принсіпі (8,79%), Вірменії (9,94%). Перевищення фактичних витрат порівняно з запланованими відбулося у таких країнах, як Гайана (на 2,65%), Вануату (1,97%), Кірибати (0,86%), Папуа Нова Гвінея (0,76%), Шрі-Ланка (0,02%).

Частка витрат на освіту в загальному обсязі державного фінансування в країнах з рівнем доходу вище середнього у 2012–2014 рр. становила 14,8%. Найбільша частка витрат на освіту запланована у Белізі (21,61%), при цьому фактичні витрати цієї країни перевищили заплановані на 0,26% (табл. 5). Заплановані державні витрати у сфері освіти у Південній Африці становили 18,35%, проте фактичні – 14,34%.

Менше 15% заплановано спрямувати на освіту такими країнами, як Албанія (9,21%), Тонга (11,54%), Ямайка (12,76%), Колумбія (13,58%), Монголія (14,65%). За всіма країнами, представленими в таблиці 5, крім Перу та, як вже зазначалося, Південної Африки, перевищення фактичного державного фінансування над запланованим становило від 0,26% до 1,28%. Узагальнені показники державного фінансування сектору освіти в країнах, що розвиваються, представлені на рисунку 4.

Висновки з цього дослідження. Підсумовуючи, слід сказати, що попри значний прогрес у сфері ОДВ у країнах, що розвиваються, виконання цілей та завдань, встановлених Дакарськими рамками дій, є сумнівним в найближчому майбутньому. Крім цього, результати аналізу свідчать, що державна фінансова підтримка сектору освіти в країнах, що розвиваються, протягом 2012–2014 рр. була недостатньою. Так, у НРК, 75% з яких мали найнижчий рівень ІРО, частка державних витрат на освіту становила усього 3,64% ВВП або 14,6% у загальному обсязі витрат, що не відповідає встановленим цільовим показникам (4–6% ВВП або 15–20% загальних державних витрат). Країни з доходом нижче середнього (з яких тільки 25% мають високий рівень ІРО, 61% – середній, а 13% – низький), витрачають на освіту 4,9% ВВП або 14,5% загальних державних витрат. Витрати на освіту в країнах з доходом вище середнього, половина з яких має середній рівень ІРО, становлять усього 4,3% ВВП або 14,8% державних витрат. Враховуючи те, що потреби у щорічній загальній вартості забезпечення загальної дошкільної, початкової та середньої освіти в НРК і країнах з доходом нижче середнього збільшаться від 100 млрд. дол. у 2012 р. до 239 млрд. дол. протягом 2015–2030 рр. [18], необхідним є не тільки збільшення обсягів внутрішніх державних ресурсів до сектору освіти, але й їх ефективне використання.

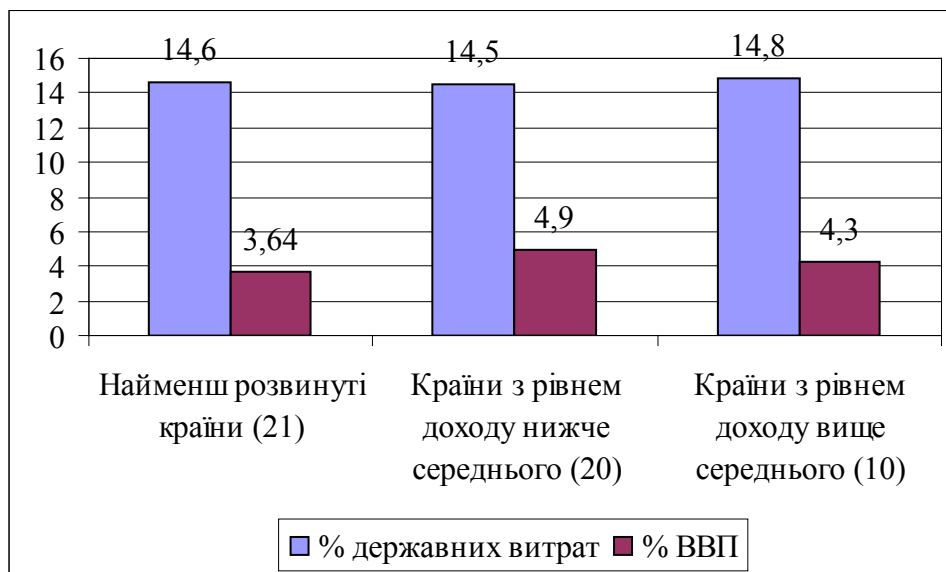

Рис. 4. Державне фінансування освіти у 2012–2014 рр. за групами країн (середнє значення)

Джерело: побудовано автором на основі [17]

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рио-де-Жанейрская декларация по окружающей среде и развитию 3–14 июня 1992 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/riodecl.shtml.
2. Обучение на протяжении жизни в условиях новой экономики (Серия «Актуальные вопросы развития образования»). – М. : «Алекс», 2006. – 264 с.
3. Декларация о социальном прогрессе и развитии: резолюция Генеральной ассамблеи ООН 11 декабря 1969 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/RES/2542%28XXIV%29>.
4. Всемирная декларация об образовании для всех Всемирной конференции по образованию для всех. – 5–9 марта 1990 г. Джомтьен, Таиланд. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://unesdoc.unesco.org/>
5. Дакарские рамки действий. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001211/121147R.pdf>.
6. Декларация тысячелетия ООН. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml.
7. Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 г.: Резолюция, принятая ГА ООН 25 сентября 2015 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.un.org.
8. Zenelaj E. Education For Sustainable Development / E. Zenelaj. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.academia.edu>.
9. Sterling S. The importance of education for sustainable development / S. Sterling. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.universityworldnews.com>.
10. Hannum E., Buchmann C. Global Educational Expansion and Socio-Economic Development: An Assessment of Findings from the Social Sciences / E. Hannum, C. Buchmann. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dx.doi.org/sci-hub.cc/10.1016/j.worlddev.2004.10.001>.
11. Бабаджанова М.М. Образование – приоритетное направление устойчивого развития / Бабаджанова М.М. // Вестник Герценовского университета. – 2011. – № 6. – С.7–9. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/>
12. Жук А.И. Образование в интересах устойчивого развития – ведущий механизм и условие обеспечения успешности происходящих социально-экономических перемен / [А.И. Жук, Н.Н. Кошель, С.Б. Савелова]. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://elib.bspu.by>.
13. Шевчук А.В. Роль освіти у поліпшенні якості життя населення України / А.В.Шевчук, Н.В.Пука // Сталій розвиток економіки : Всеукр. наук.-вироб. журн. – 2011. – № 6(9). – С. 22–26. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.uniepr.km.ua/pdf/_3_2012.pdf.
14. Всемирный доклад по мониторингу ОДВ. – 2015. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002322/232205R.pdf>.
15. Шестое совещание Группы высокого уровня по образованию для всех (ОДВ). – 2006 г. – Каир, Египет. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001489/148958r.pdf>.
16. The Muscat Agreement Global Education for All Meeting UNESCO, Muscat, Oman 12–14 May 2014. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.uis.unesco.org>.
17. Government Spending Watch. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: / <http://www.governmentspendingwatch.org>.
18. Financing the Sustainable Development Goals: Lessons from Government Spending on the MDGs 2015 Report. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://eurodad.org>.